

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

MED BARNETS BÄSTA I FRÄMSTA RUMMET I FÖRSKOLAN

En enkätstudie med
rektorer i förskola med fokus
på artikel 3 i barnkonventionen

FÖRFATTARE:

Therése Hultman

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

3/2024

SAMMANFATTNING

I LPPÖ18 (SKOLVERKET, 2018) har barnkonventionen fått en betydande roll under värdegrund och strävansmål och ska genomsyra hela förskolans uppdrag. Syftet med denna artikel är att öka kunskapen om ledning och styrning mot en förskoleverksamhet med barns bästa i fokus.

Det görs genom att besvara följande frågeställningar:

- ★ Hur beskriver rektorer aspekter av att systematiskt genomföra utvecklingsarbete med barnets bästa i fokus?
- ★ Vilka utmaningar uppfattar rektorer i arbetet med att göra barnkonsekvensanalyser?

Jag har genomfört en enkätstudie med öppna frågor till rektorer i förskolan. Resultatet visar att en prövning av barnets bästa mestadels görs vid större förändringar. Rektorerna använder olika verktyg och nyckelpersoner för att följa upp arbetet med barns bästa. Barnrättsarbetet delegeras ibland till någon annan inom organisationen, exempelvis specialpedagog, biträdande rektor eller barnombud. Det framkommer att det finns behov av kompetensutveckling inom området.

Therése Hultman arbetar som rektor för Högdalens förskoleenhet i Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning, Stockholm stad. E-post: therese.hultman@edu.stockholm.se

Denna artikel har den 19 mars 2024 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING OCH UTGÅNGSPUNKTER	7
Barnkonventionen	7
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
METOD OCH GENOMFÖRANDE	13
Metoddiskussion och etiska överväganden.....	13
RESULTAT	15
Hur beskriver rektorer aspekter av att systematiskt genomföra utvecklingsarbete med barnets bästa i fokus?.....	15
Vilka utmaningar uppfattar rektorer i arbetet med prövningar?.....	17
DISKUSSION	19
SLUTSATSER	21
REFERENSLISTA	23
APPENDIX	25

INLEDNING OCH UTGÅNGSPUNKTER

JAG SOM HAR skrivit denna utvecklingsartikel arbetar som rektor i förskola i Stockholm stad. Jag har medverkat i forsknings- och utvecklingsprogrammet *Hållbar förskola* mellan åren 2021–2024 i samverkan mellan sex skolhuvudmän och forskare från Mälardalens Universitet under ledning av Ifous (innovation, forskning och utveckling i förskola och skola).

I programmet har vi diskuterat olika dimensioner av hållbarhet: social, ekonomisk och miljömässig. Den fråga som särskilt har engagerat mig i dessa diskussioner är den sociala dimensionen och mer specifikt frågan om hur vi kan arbeta med barns delaktighet

och inflytande, hur vi kan höja barns röst och arbeta med barns bästa i enlighet med barnkonventionen. Det som främst drev våra egna reflektioner vid min enhet Högdalens förskolor och min stadsdel Enskede-Årsta-Vantör var hur olika samverkansformer kan gynna barnen. Exempelvis: Hur kan vi leva upp till barnkonventionen och barns rätt i vår verksamhet samt hur och när genomför vi barnkonsekvensanalyser i förskolan? Hur kan vi förstå barns bästa och hur kan vi ta utgångspunkt i prövningar av barns bästa för att ta kloka beslut utifrån barns perspektiv?

BARNKONVENTIONEN

BARNKONVENTIONEN ANTOGS ENHÄLLIGT i FN:s generalförsamling 1989 och inkorporerades i svensk lag från den 1 januari 2020. Att barnkonventionen är lag ökar kravet på att rättigheterna för varje barn ska tillgodoses; det blir ett viktigt verktyg för att stärka barns rättigheter i praktiken. Barnets bästa kan komma i främsta rummet på ett tydligare sätt och barns rättigheter och ställning kan stärkas (Unicef, 2018). Bakgrunden till att riksdagen tog beslutet att

göra barnkonventionen till svensk lag var att barn och vuxna inte kände till barnkonventionens innehåll och därför inte levde upp till de olika artiklarna i konventionen.

Lundin och Karphammar (2022) menar att barnkonventionens barnsyn kan praktiseras i förskolan genom att medarbetarna kontinuerligt reflekterar kring hur de kan tillgodose barns rätt framför allt utifrån de fyra grundprinciperna, artiklarna 2, 3, 6 och 12.

Artikel 2

Barns lika värde och rättigheter

Artikel 3

Barnets bästa ska alltid gå först

Artikel 6

Rätten till liv, överlevnad & utveckling av liv

Artikel 12

Barns rätt att bilda & uttrycka sina åsikter

Barnkonventionens principer kan ingå i det systematiska kvalitetsarbetet i förskolan. I arbetet med att utveckla verksamheten kan det framgå på vilket sätt de fyra grundprinciperna och andra aktuella rättigheter är tillgodosedda. Det är betydelsefullt med en teoretisk kunskap om artiklarna och en djupare förståelse för barnkonventionens barnsyn för att kunna tillgodosätta rättigheterna i det praktiska arbetet med barnen. Det är även viktigt att barnkonventionen färgar förskolans kontinuerliga systematiska kvalitetsarbete.

För att barnets bästa ska sättas främst kan barnets egna uppfattningar klarläggas och barn kan få en möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Grundläggande för barns bästa är att inhämta och beakta barnens åsikter (se 1 kap. 10 § skollagen, artikel 3 och 12 FN:s konvention om barnets rättigheter). Detta skrivs även fram i förskolans läroplan (LpFö18) där det står att alla barn ska ha inflytande över verksamheten.

”En barnkonsekvensanalys innebär att bedöma vilka konsekvenser ett visst beslut eller en åtgärd får för det enskilda barnet eller för en grupp av barn, och utifrån detta avgöra vad som är bäst för barnet eller barnen. Barnkonsekvensanalyser är inte tänkt att göras vid sidan av det ordinarie arbetet. Det handlar om att identifiera vilka beslutsprocesser som berör barn och ta reda på vilka tillägg eller förändringar som kan behöva göras i det ordinarie arbetet” (Skolverket, 2016, sidan 13). Innan beslut fattas som påverkar barnen är det viktigt att genomföra barnkonsekvensanalyser, vilket kan vara huvudmannens eller rektors ansvar beroende på vilken typ av förändring som ska göras. Analysens resultat ska ge underlag till rektor respektive huvudman inför beslut om förändringar (Skolverket, 2016).

LÄROPLANEN FÖR FÖRSKOLAN (LPFÖ 18)

Läroplanen för förskolan lyfter att pedagogernas förhållningssätt är avgörande för barnens förståelse för alla människors lika värde: ”Förhållningssättet hos alla som verkar i förskolan, och deras sätt att agera och tala om något, påverkar barnens förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle” (LpFö 18, sidan 6).

”Utbildningen ska ge varje barn möjligheter att utforska, ställa frågor och samtala om företeelser och samband i omvärlden och på så sätt utmana och stimulera deras intresse för hälsa och välbefinnande samt för hållbar utveckling” (LpFö 18, sid 10).

”Barnen ska få möjlighet att förundras och utveckla sin förmåga att utforska, kommunicera och reflektera. Utbildningen ska stimulera barnen till att ta initiativ och ansvar samt ge dem möjlighet att arbeta både självständigt och tillsammans med andra. Utbildningen ska uppmuntra och utmana barnen att pröva sina egna och andras idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling” (LpFö 18, sid 10).

FORSKNING

För att förstå vad demokrati i förskolan innebär skulle det kunna vara gynnsamt med diskussioner om hur demokrati kan utövas.

Barnens rättigheter kan tillgodoses först när pedagogerna själva har reflekterat kring sin praktik och de värderingar som råder i personalgruppen. Det är viktigt att som pedagog våga ifrågasätta det förgivetagna, reflektera kring sin praktik och söka mening i sitt agerande (Davidsson, 2020).

Barn är beroende av vuxna för sin utveckling. Därför måste vi vuxna som finns i barnens ofta fråga oss vad som blir bäst utifrån barnets perspektiv (Öhman, 2021).

Pedagogerna behöver informera dem om sina rättigheter och ge dem ett reellt inflytande över sin vardag i förskolan. Pedagogerna behöver också ta in barnets perspektiv i vardagen, vid såväl mindre som större förändringar som får en påverkan på barnets vardag. En annan viktig sak är att vara medveten om sin människosyn och sitt förhållningssätt.

Detta förstärks av Öhman (2019) som menar att en viktig del för att leva upp till artikel 3 i barnkonventionen är att som pedagog bli medveten om sin människosyn och vilka normer som råder. Att möta barn med respekt handlar om att försöka närma sig deras perspektiv och även att ha modet att se sig själv ur barnets perspektiv.

Barnkonventionen (Unicef Sverige, 2018) anger att barn är lika mycket värda oavsett ålder, hudfärg, funktionalitet och social status. Barnen bör alltså ses som fullvärdiga medlemmar i sitt samhälle. Denna syn på barnen som kompetenta samhällsmedborgare är en viktig utgångspunkt för formandet av förskolans verksamhet. Barnet bör ses som medkonstruktör av kunskap, kultur och sin identitet (Davidsson, 2020).

Arnér (2022) beskriver att barn ska få möjlighet att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få en möjlighet att påverka sin situation. Det är viktigt att den vuxnas ansvar tydliggörs.

För att göra barn till medkonstruktörer föreslår Quennerstedt, Thelander och Hägglund (2020) en rättighetsutbildning för barn. Följande tre element menar de behöver ingå i rättighetsutbildningen:

- ★ **Kunskaper och kognitiva förmågor** – för att skapa en förståelse för vad mänskliga rättigheter är och förmåga att kognitivt förstå och använda dem,
- ★ **Värden och attityder** – för att förstå och uppmanas att omfatta de värden och attityder som är inneboende i de mänskliga rättigheterna.
- ★ **Handlingskapacitet** – för att utveckla handlingsförmåga för att använda, upprätthålla och försvara mänskliga rättigheter.

SKOLVERKET/SKOLINSPEKTIONEN

Skolverket (2023a) beskriver att demokratiska förmågor utvecklas i möten med andra, genom samtal och i relationer. Barnen ska i förskolan få möjlighet att utveckla empati för och omtanke om andra samt utveckla ett solidariskt, jämlikt och jämställt förhållningssätt.

”Förskolan vilar på demokratins grund, vilket innebär att verksamheten ska bedrivas i demokratiska former och ett demokratiskt arbetssätt ska tillämpas. I detta innefattas att barnen ska vara delaktiga och ha ett reellt inflytande över såväl innehåll som arbetssätt. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram i förskolan.”
(Skolinspektionen, 2018, sidan 4).

REKTORS ROLL

Rektor har ett ansvar för det systematiska kvalitetsarbetet i sin enhet och i rektors ansvar för det systematiska kvalitetsarbetet ingår därför att stödja och skapa förutsättningar för personalens medverkande i kvalitetsarbetet (SKOLFS 2018:50). Rektor har ansvar för att pedagogerna får den kompetensutveckling som krävs för att de på ett professionellt sätt ska kunna använda sin kompetens så att barnen får sina rättigheter tillgodosedda. Även barn, elever och deras vårdnadshavare ska ha möjlighet att delta i det arbetet (Skolverket, 2023a). Det är därför intressant att undersöka hur rektorerna genomför detta arbete.

Barnets bästa ska genomsyra förskolans systematiska kvalitetsarbete. Det är rektors ansvar att se till att detta görs exempelvis genom systematiska prövningar, det vill säga barnkonsekvensanalyser. Skolinspektionen (2018) menar att värdegrundsarbetet kan vara oplanerat och oreflekterat och att barnens delaktighet och inflytande begränsas genom att det är ”villkorat och begränsat”.

Som pedagog är det viktigt att ha en tydlig plan för värdegrundsarbetet och att barnens röst ska höjas vid fler tillfällen än exempelvis samlingar eller barnråd.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

DET BEHÖVER SYNLIGGÖRAS hur förskolan kontinuerligt följer upp barnrättsarbetet som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. För att öka likvärdigheten och ge alla barn lika möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda behöver det också synliggöras när en prövning av barns bästa görs i utbildningen. Syftet med denna artikel är att öka kunskapen om ledning och styrning mot en förskoleverksamhet med barns bästa i fokus.

Det görs genom att besvara följande frågeställningar:

- ★ Hur beskriver rektorer aspekter av att systematiskt genomföra utvecklingsarbete med barnets bästa i fokus?
- ★ Vilka utmaningar uppfattar rektorer i arbetet med att göra barnkonsekvensanalyser?

METOD OCH GENOMFÖRANDE

I **FÖLJANDE AVSNITT** beskrivs insamlingen och bearbetning av data som artikeln bygger på. Här redogörs även för vilka etiska överväganden som har gjorts.

För att få svar på frågeställningarna utformades en kvalitativ enkät riktad mot verksamma rektorer i förskolan. Urvalet består delvis av rektorer som medverkat i forsknings- och utvecklingsprogrammet Hållbar förskola men även av rektorer som inte har deltagit i programmet. För att få en bredd i studien har urvalet varit rektorer verksamma under olika huvudmän från Luleå i norr till Malmö i söder. Ett argument var ett antagande om att det skulle kunna finnas olika arbetssätt och verktyg i olika delar av landet. Totalt tillfrågades femton olika rektorer, varav tio kände att de hade tid och möjlighet att delta i undersökningen. I enlighet med Vetenskapsrådets principer (2017) har respondenterna blivit informerade om studiens syfte,

att det är frivilligt att delta i studien och att de när som helst kan välja att avsluta sitt deltagande i studien om de önskar.

I relation till studiens syfte och frågeställningar valdes att formulera en kvalitativ enkät med öppna frågor. Valet av enkät i stället för intervjuer var av bekvämlighets skull då det var tidsbesparande. Enkäten skickades ut i god tid och respondenterna kunde besvara frågorna när det fungerade för dem.

Respondentsvaren har sammanställts och analyserats genom tematisk innehållsanalys där analysen har bestått i att söka efter centrala teman och möjliga avvikelser. Data har bearbetats med genomläsning flera gånger. Syftet med analysarbetet har varit att hitta de mönster, likheter eller skillnader i respondenternas svar. Dessa har sedan kategoriserats efter studiens syfte och frågeställningar.

METODDISKUSSION OCH ETISKA ÖVERVÄGANDEN

En kritisk aspekt är att då jag själv arbetar som rektor i förskola var det mina kollegor jag bad besvara enkäten. Ingen av respondenterna arbetar i min omedelbara närhet. Trots det är jag medveten om att min relation till respondenterna kan ha påverkat deras svar. De mycket nyanserade svaren kan ändå tolkas som ett tecken på att respondenterna gav tillförlitliga svar.

En annan kritisk aspekt, då jag valt att genomföra min kvalitativa studie med enkät i stället för intervjuer, är att respondenterna kan ha tolkat frågeställningarna olika. Jag har heller inte haft möjligheten att ställa följdfrågor eller föra ett resonemang runt fråge-

ställningarna. Det hade jag kunnat göra om jag hade valt att genomföra intervjuer. Fördelen med att känna respondenterna är att det är lättare att motivera dem att svara på min undersökning.

Fördelarna med att välja enkät som kvalitativ metod är att det är bekvämt och tidsbesparande – för såväl mig som respondenterna. Då jag önskade en bredd av rektorer från norr till söder var det också lättare, även om en intervju även hade kunnat genomföras i digital form.

Nackdelar med enkäter kan vara att det inte är möjligt att förtydliga frågeställningarna och att ställa följdfrågor. Exempelvis hade en intervju givit möjlig-

het att lättare tydliggöra och ställa fördjupande följdfrågor i relation till frågeställningarna.

En del respondenter tycktes ha svårt att förstå vissa frågeställningar och då kunde de börja sitt svar med att skriva ”jag har lite svårt att förstå vad du är ute efter här”. Jag använde uppenbarligen också begrepp som de inte var vana vid, som ”prövning av barns bästa”, exempelvis, som för mig är ett begrepp jag mött i såväl utbildning som i litteratur och som jag därför trodde var känt av rektorer.

Med intervjuer hade möjligheten att förtydliga begrepp och även ställa följdfrågor varit större, och

därmed möjligheten att få större förståelse och utförligare svar. Om jag hade valt att genomföra exempelvis fokusgruppsgruppintervjuer hade det sannolikt inneburit att respondenterna hade kunnat resonera mer kring begreppen tillsammans.

Jag är också medveten om att det är en liten undersökning jag har genomfört till denna utvecklingsartikel och att en större andel respondenter givetvis hade kunnat bidra till en bredare analys av resultatet.

RESULTAT

HUR BESKRIVER REKTORER ASPEKTER AV ATT SYSTEMATISKT GENOMFÖRA UTVECKLINGSARBETE MED BARNETS BÄSTA I FOKUS?

ANALYSEN AV RESPONDENTERNAS svar visar fem tydliga kategorier av aspekter av att systematiskt genomföra utvecklingsarbete med barnets bästa i fokus:

- ★ Barns rätt i det systematiska kvalitetsarbetet
- ★ Kartläggningar
- ★ Tydligt ansvar
- ★ Stödmaterial
- ★ När anser rektorerna att en prövning av barns bästa behöver göras?

BARNS RÄTT I DET SYSTEMATISKA KVALITETSARBETET

Analysen visar att barnkonventionen har satt spår i flera av förskolornas systematiska kvalitetsarbete men att rektorerna i undersökningen har valt olika vägar för att följa upp sitt barnrättsarbete. De beskriver att de följer upp insatser och analyser kring undervisning, omsorg, trygghet och lärande utifrån barns bästa och att de därmed upplever att de kontinuerligt gör prövningar av barns bästa. Rektorerna tar även upp exempel på i vilka olika forum de följer upp sina rutiner för att i det systematiska kvalitetsarbetet följa upp hur väl organisationen lever upp till att skapa en utbildning som utgår ifrån barns bästa.

En del rektorer beskriver att de har en organisation med barnhälsoteam, där arbetet kring barn med behov av särskilt stöd följs upp regelbundet.

Andra har forum som de kallar barnkonferenser, där de följer upp hur barnens behov har mötts och vilka åtgärder som behöver sättas in för att ge stöttning från ledningens sida.

Ytterligare ett forum som nämns kallas BHL:

”På förskolorna finns forum för BHL – Barns Hälsa och Lärande – som har ingången att ha kompetensutveckling kring barns bästa på olika plan inom specialpedagogik, tydliggörande pedagogik samt SPSM-modellen” (Rektor 3).

Rektorer nämner att de gör en implementering av SPSM's (Specialpedagogiska Skolmyndighetens) tillgänglighetsmodell och ser detta som en viktig del för att leva upp till artikel 3 i barnkonventionen. Modellen antas ge stöd att utvärdera hur den pedagogiska, fysiska och sociala miljön utformas med barns bästa i fokus.

En rektor nämner att de arbetar utifrån tillgänglighetsmodellen i ett bredare perspektiv, av SPSM kallat ”Bredda basen”. Den handlar om ledning och stimulans för att möta barnets behov, intresse och erfarenhet på ett bredare och mer fördjupat plan.

Ur analysen framträder även egna arrangerade kompetensutvecklande nätverk i sina enheter, där de diskuterar barns bästa utifrån olika plan. En annan vanlig aktivitet för att få fatt i ett barnperspektiv verkar vara återkommande ”trygghetspromenader” med syftet att utvärdera trygga och otrygga platser, i vissa fall med känslökort som verktyg. Utvärderingen av dessa trygghetspromenader är sedan tänkt att leda till konkreta åtgärder och insatser i utbildningen, utifrån barns bästa.

Analysen av undersökningen ger en bild av en otydlighet om frekvens, uppföljning och vilka som är involverade i arbetet. En del följer upp barnrättsarbetet en eller två gånger i månaden, andra följer upp det en eller två gånger per termin. Några respondenter menar att det är en stående diskussionspunkt på deras ledningsmöten varje vecka. I svaren framkommer att flera rektorer inte har en plan för barnrättsarbetet och när det ska följas upp.

”Det är ju utifrån barnen vår utbildning utgår och då antar jag att pedagogerna utgår från deras bästa i utbildningen. Uppföljning av barnrättsarbetet blir därför en del av vårt systematiska kvalitetsarbete eller en del av vårt arbete med plan mot kränkande behandling” (Rektor 5).

KARTLÄGGNINGAR

Analysen av undersökningen visar att rektorerna menar att de har arbetssätt och rutiner som innebär att de regelbundet tillser att utbildningen utgår ifrån barnens bästa. Framför allt beskrivs hur de gjort en kartläggning genom tydlig struktur med främjande aktiviteter och förebyggande åtgärder där fokus är att erbjuda en utbildning utifrån barnets bästa.

”Vi arbetar systematiskt med aktiva åtgärder, där pedagogerna kartlägger verksamheten och barnens intressen. Vi har även barnen inlagt i vårt årshjul där specialpedagogen kontinuerligt gör miniföreläsningar till pedagogerna angående barns bästa ur olika vinklar som exempelvis barnkonventionen o dyl.” (Rektor 1).

”Vi har noggrant utvärderat hur vår utbildning tillgodoser barnens rätt till delaktighet och inflytande. Vi kartlägger detta med hjälp av ett verktyg för uppföljning som vi har tagit fram utifrån de behov som framkommit i utvärderingen” (Rektor 3).

”Jag känner inte att vi ska behöva ta fram ytterligare ett material för att leva upp till barnkonventionen. Vi har redan så många olika utvärderingsverktyg så de vi redan har borde rimligtvis räcka för att påvisa att vi har barns bästa i fokus i utbildningen (Rektor 5).

”Vi jobbar med att utvärdera våra kartläggningsmaterial och vi tycker inte att vi har ett som täcker upp helt och hållet. När vi har gjort utvärderingar tillsammans med barnen framkommer det så tydligt att vi måste lyfta fram deras röster på ett mer tydligt och medvetet sätt” (Rektor 7)

Här framkommer det i undersökningen tydliga skillnader, där en del av respondenterna använder redan existerande dokument i det systematiska kvalitetsarbetet som de menar innebär att de följer upp arbetet med barns bästa. Det framkommer inte i min undersökning på vilket sätt barnens röst lyfts i detta material och hur deras rättighet till delaktighet och inflytande tillgodoses.

Andra respondenter lyfter att de har gjort en särskild genomlysning av hur arbetet med barns bästa fungerar i verksamheten och har utarbetat ett kartläggningsmaterial för detta, där det också framkommer att utbildningen lyfter fram barnens delaktighet och inflytande.

Det är också några som självkritiskt ser ett behov av att utveckla ett bättre verktyg för denna uppföljning.

ANSVARSPERSONER

Ur analysen framträder en varierad bild av vilka som ansvarar för att arbetet med barns bästa ska genomföra organisationen, i vissa fall biträdande rektor som närmaste chef, i andra fall en specialpedagog knuten till organisationen, barnombud eller barnhälsoteam.

”Hos oss ansvarar ”Barnhälsoteamet” – där barn med särskilda rättigheter följs upp på individnivå kontinuerligt både genom besök i praktiken av barnhälsoansvarig som efter besöket har återkoppling och reflektion med det berörda arbetslaget” (Rektor 2).

”I vår organisation är det biträdande rektor som har ansvar för barnrättsarbetet. Som närmaste chef är den biträdande rektorn närmast verksamheten och kan lättare följa upp med deltagande observationer och diskussioner med pedagogerna” (Rektor 6).

Det är flera av respondenterna som uppger att det är biträdande rektor som har ansvar för dessa frågor. Någon nämner också att de har en specialpedagog knuten till enheten som ska ansvara för denna del av utbildningen. Andra rektorer uppger att de har särskilda barnombud, dvs pedagoger med ett ansvar för barnrättsfrågorna. Det finns också de enheter som inte har en särskild person som ansvarar för arbetet, som menar att det följs upp av rektor i det systematiska kvalitetsarbetet.

Resultatet visar att de förskoleenheter som har tydliga ansvarspersoner som har ett tydligt delegerat ansvar för barnrättsfrågorna särskilt upplever att de lever upp till barnkonventionen och har en utbildning med fokus på barns bästa eller att de är på god väg att utveckla det arbetet.

”Genom att utse en person som brinner för detta och som vi kan fortbilda vidare kan hon leda arbetet och hjälpa till med att nå en förståelse och spridning till alla pedagoger. Då blir det lättare att få till systematik så att vi hela tiden följer upp, utvärderar och utvecklar arbetet” (Rektor 7)

STÖDMATERIAL

Det finns ett mönster i respondentgruppens svar kring att förskolans plan mot diskriminering och kränkande behandling ses som ett viktigt verktyg. Rektorerna nämner att revideringen av den varje år innebär att det finns en samsyn i hela organisationen att arbeta med likabehandling och systematisk uppföljning av

barns bästa utifrån diskrimineringsgrunderna. Planen blir också en naturlig del av det systematiska kvalitetsarbetet som följs upp varje år.

Ett konkret exempel som lyfts av rektorer är arbete med ett stödmaterial (LEVLA) som används i arbetslagen regelbundet. Det vägledande stödmaterial är tänkt att användas av pedagoger i syfte att stärka grundverksamheten genom ledning och stimulans samt anpassningar för tillgängligt lärande. I stödmaterialens frågeställningar tas det hänsyn till barns bästa för att hitta verktyg för att stödja individen.

Barnombudsmannens (2021) verktyg för prövning av barns bästa lyfts också fram som ett förslag på hur vi skulle kunna utveckla arbetet i praktiken.

NÄR ANSER REKTORERNA ATT EN PRÖVNING AV BARNS BÄSTA BEHÖVER GÖRAS?

Det som tydligast framkom i analysen var att de tillfällena där respondenterna menar att prövning av barns bästa behöver göras är vid ansökan, utvärdering och

handlingsplan kring barn med behov av särskilt stöd. Rektorer nämner även att de gör en prövning av barns bästa när de behöver förändra i barngrupperna, exempelvis flytta barn från yngre- till äldre barns avdelning eller att utöka barngrupper.

Någon rektor delger exempel på frågeställningar som skulle kunna finnas med i en barnkonsekvensanalys och menar att ”vi behöver beakta barnets önskemål mycket, mycket bättre än idag” (Rektor 4).

Det verkar finnas en utbredd uppfattning av att behovet av prövningar av barns bästa framför allt bör genomföras vid speciella tillfällen. Avvikande är någon rektor som nämner att barnkonsekvensanalyser skulle behöva göras mer frekvent, då det varje dag i förskolan sker förändringar som påverkar barnen och där deras delaktighet och inflytande skulle behöva tas i beaktande mer än vad det görs idag.

”Vi behöver varje dag göra barnkonsekvensanalyser för att se hur vårt sätt att organisera oss får en påverkan på barnens dag i förskolan” (Rektor 7)

VILKA UTMANINGAR UPPFATTAR REKTORER I ARBETET MED PRÖVNINGAR?

ANALYSEN VISAR TRE tydliga kategorier av utmaningar i relation till frågeställningen:

- ★ Kompetens
- ★ Barn med särskilda rättigheter
- ★ Ekonomi

KOMPETENS

Analysen visar att en utmaning rör bristande kompetens. Det finns en relativt samstämmig uppfattning av behov av en ökad kompetens – hos rektorerna själva och hos organisationen de leder – hur och när de systematiskt ska göra prövningar av barns bästa.

Även kompetens kring hur rektorerna kan skapa en förskola för alla, med en planerad undervisning och utbildning som gynnar alla barns lärande och sociala utveckling. En del nämner att de själva behöver mer kompetensutveckling inom barnrättsområdet, så att de i sitt pedagogiska ledarskap ska kunna kompetensutveckla sin organisation inom området.

”Vi behöver förstås lyfta barnkonventionen hos pedagogerna och via kollegialt lärande skapa en förståelse för hur vi kan leva upp till artikel 3” (Rektor 5).

”På en del förskolor begränsas barnens delaktighet och inflytande till att de får välja sånger på samlingen eller att förskolan anordnar barnråd ett par gånger per termin. Men vi behöver självkritisk granska detta och fundera kring vilket reellt inflytande barnen verkligen har i dessa forum. Barnrättsarbetet får inte bli ett ”avprickningssystem” där vi tycker att vi lever upp till detta endast genom detta begränsade inflytande”. (Rektor 8)

”Pedagogerna behöver bli medvetna om sitt förhållningssätt så att de arbetar utifrån barns perspektiv, barnperspektiv och barnrättsperspektiv i utbildningen” (Rektor 1)

BARN MED SÄRSKILDA RÄTTIGHETER

En annan utmaning som flera rektorer nämner handlar om barn med behov av särskilt stöd/ särskilda rättigheter och hur de organiserar sig utifrån artikel 3 i barnkonventionen med dessa barn i åtanke. Rektorer i undersökningen nämner att dessa barn behöver extra stöd och att förskolan behöver tillgodose dem. Förskolan måste inkludera dessa barn och leva upp till barnkonventionen för att skapa en förskola för alla där bästa möjliga förutsättningar ges.

”Jag känner att det blir fler och fler barn som behöver extra stöd för sin utveckling och vi behöver tänka såväl individ som grupp när vi funderar över barns bästa. Då är det en utmaning att få resurserna att räckta till och det är svårt att se till att alla barn får det de har rätt till, hur mycket vi än strävar efter det” (Rektor 1).

EKONOMI

Rektorerna nämner att de upplever att den största utmaningen är ekonomin, som styr hur omfattande och på vilket sätt förskolan kan utföra de insatser och åtgärder som anses nödvändiga. De nämner att det är en ständig utmaning att organisera och fördela kompetenser i verksamheten så att det blir en bra arbetsmiljö för pedagogerna. Samtidigt är det viktigt att organisera utifrån barnets bästa och tänka på att barn har olika förutsättningar.

”Det skulle förstås vara lättare att organisera vardagen i förskolan med barnens bästa i fokus om vi hade mer resurser. Nu försöker vi ibland trolla med knäna för att se till barnens bästa och samtidigt se till att pedagogerna får en bra arbetsmiljö”.

DISKUSSION

I RESULTATET FRAMKOMMER att det ser väldigt olika ut hos olika förskoleenheter hur arbetet med barns rätt ska följas upp systematiskt samt hur och när prövningar av barns bästa bör göras.

Alla rektorer i undersökningen ser att arbetet med barns rätt och att fördjupa förståelsen för barnkonsekvensanalysen är något som är viktigt i förskolans verksamhet. En del beskriver ett förgivettagande; att ”det är självklart” att vi alltid har barns bästa i fokus, eftersom det är utifrån barnen vår verksamhet utgår. Kan det vara så att det är några som känner att det är självklart att vi alltid har barns bästa i fokus, eftersom det är utifrån dem vår verksamhet utgår utan att man vidare har identifierat på vilket sätt detta sker? Då kanske uppfattningen är att utbildningen redan utgår från barns bästa och att det därför redan följs upp systematiskt genom vårt likabehandlingsarbete.

Andra menar att arbetet kan fördjupas ytterligare och att prövningar av barns bästa skulle kunna genomföras oftare, när det exempelvis sker förändringar i verksamheten organisationsmässigt över dagen som påverkar barnen. Varje dag ser pedagogerna över hur de ska organisera sig och planerar utifrån personalfrånvaro. Kanske behöver någon pedagog täcka upp på en annan avdelning eller några barn kanske får byta avdelning för en dag. Då kan det vara bra att göra en barnkonsekvensanalys för att få in barnens perspektiv.

Flera nämner även att detta är ett utvecklingsområde och att vi skulle behöva arbeta med det mer systematiskt och medvetet och öka kompetensen hos medarbetare på området genom kollegiala nätverk. Det framkommer att rektorer tycker att pedagogerna begränsar barnens möjlighet till delaktighet och inflytande, att det bara sker villkorat under barnråd eller vissa stunder under samlingar.

Föreliggande studies resultat stämmer i detta fall ganska väl överens med Skolinspektionens (2018) slutsatser om att värdegrundsarbetet kan vara oplanerat och oreflekterat och att barnens delaktighet och inflytande begränsas genom att det är ”villkorat och begränsat”.

Förskolan har redan många styrdokument att förhålla sig till vilket kan förklara att flera verksamheter använder sig av redan existerande stödmaterial i barnrättsarbetet. Andra menar att det behövs ett särskilt verktyg för att verkligen se till att arbetet lyfts fram. Det rektorerna behöver fråga sig är om de verktyg de använder sig av i det systematiska kvalitetsarbetet räcker till för att lyfta fram barnrättsfrågorna.

Det är förståeligt att rektorer vill se barnrättsarbetet som en del av det systematiska kvalitetsarbete som redan genomförs på förskolorna. De förskoleenheter som har gjort en genomlysning av sitt systematiska kvalitetsarbete tycks dock ha funnit utvecklingsområden inom sitt barnrättsarbete för att fullt ut leva upp till barnkonventionen. De har framför allt noterat att utbildningen behöver öka barnens möjlighet till delaktighet och inflytande över sin vardag på förskolan samt att prövningar av barns bästa oftare behöver göras.

Förskolans styrdokument skriver tydligt fram vikten av att arbeta med värdegrunden i förskolan som en grund för att barnen ska utveckla ett solidariskt, jämlikt och jämställt förhållningssätt. Förskolan ska också främja likabehandling och barns rätt till delaktighet och inflytande (Skolverket, 2023a).

Mot bakgrund av studiens resultat verkar det som att arbetet skulle behöva fördjupas ytterligare och att prövningar av barns bästa skulle kunna genomföras oftare, när det exempelvis sker förändringar i verksamheten organisationsmässigt över dagen som påverkar barnen, som exempelvis när barn eller pedagoger behöver byta avdelning på grund av personalfrånvaro.

Ur resultaten framträder en ganska spretig bild av hur rektorer organiserar för barnrättsarbetet och vilka stödstrukturer som finns. Flera av rektorerna uttrycker att de har delegerat arbetet till biträdande rektor, specialpedagog eller pedagoger med ett särskilt ansvarsområde, som barnhälsoteamansvarig eller barnombud exempelvis. Det verkar fördelaktigt att ha en person i organisationen med ett särskilt intresse eller kompetens inom barnrättsområdet för att lyckas med att få till en systematik i arbetet såväl som en fördjupning på området och även en spridning i organisa-

tionen. Detta går inte helt i linje med vikten av de enskilda pedagogernas kompetens (Davidsson, 2020; Öhman, 2019); Heimer & Pihlgren, 2023). Förhoppningsvis kan de personer som har ett särskilt ansvar för barnrättsarbetet lyckas med att sprida kunskap och förståelse till sina kollegor. I undersökningen nämner rektorer att de ser goda resultat i barnrättsarbetet när de har organiserat på det sättet.

Resultaten visar olika typer av verktyg som enheterna använder som stöd för att dokumentera, följa upp och utvärdera barnrättsarbetet i syfte att finna utvecklingsområden och att få in en systematik i barnrättsarbete som en del av årshjulet. Exempelvis plan mot kränkande behandling, LEVLA-dokument och SPSM:s material. En tolkning är att det finns en etablerad tanke kring att arbeta systematiskt med barns rätt i fokus. En alternativ tolkning kan vara att pedagoger och ledning på förskolan inte känner sig helt säkra på hur arbetet ska gå till och därför söker sig till färdiga metodstöd för att kartlägga och utveckla sin verksamhet. Resultaten i studien visar tyvärr inte hur dessa metodstöd har granskats av rektor för att passa den lokala verksamheten. Hur frekvent barnrättsarbetet följs upp ser olika ut hos respondenterna och även vilka yrkesroller inom organisationen som är med och driver och följer upp arbetet.

Resultaten visar behovet av kompetensutveckling hos såväl rektorerna själva som pedagogerna, så att de ska ha kunskap om hur de kan arbeta med Barnkonventionen i praktiken. Pedagogerna behöver också bli medvetna om sitt förhållningssätt så att de arbetar utifrån barns perspektiv, barnperspektiv och barnrättsperspektiv är någonting som rektorer lyfter.

Något som inte framkommer i resultaten är hur aktiva barnen på förskolan är i det systematiska barnrättsarbetet, då det inte är någonting som rektorerna i undersökningen lyfter. Heimer och Pihlgren (2023) menar att barnet i förskolan ska få en möjlighet att utveckla förmåga att kritiskt granska olika förslag, argumentera för sin ståndpunkt, och samarbeta med andra. Barnen ska även få delta i beslutsfattande och agera ansvarsfullt utifrån sina beslut för att kunna medverka i ett demokratiskt samhälle.

Resultaten visar att pedagogerna skulle kunna arbeta mer med att få in barnens delaktighet och inflytande. För att barnen ska bli medvetna om sina rättigheter behöver förskolan upplysa dem om vilka rättigheter de har. För att de också ska känna att de har en möjlighet att påverka sin livssituation behöver vi visa att de blir lyssnade på och vi behöver låta dem känna delaktig-

het och inflytande. Om de inte får kännedom om sina rättigheter och om de inte känner att de har ett reellt inflytande på sin vardag i förskolan kan det vara svårt för barnen att förstå att de har rätt att bli lyssnade på och att de kan vara med och påverka.

Förskolan har en mycket stor potential att ge barnen en demokratisk fostran och låta dem förstå att de kan vara med och ha inflytande i många av utbildningens delar. För att detta ska kunna ske måste vi ge barnen möjlighet att själva förstå att det finns delar i förskolans utbildning som de kan påverka och andra delar som de inte kan ha inflytande över av olika anledningar. Det viktiga är att de känner att de blir lyssnade på och har en möjlighet att påverka. Ur resultaten framkommer att rektorerna har väldigt olika tankar om hur ofta prövningar av barns bästa ska göras och hur ofta de idag gör sådana prövningar. Uppfattningarna skiljer sig ofta åt där en del menar att det i organisationen finns tydligt uttalat att barns bästa ska vara en grund i alla beslut som sker dagligen på förskolan. Samtidigt som både skollagen (1 kap. 10 § skollagen) och Skolverket (2016) skriver fram vikten av kontinuerliga kartläggningar, eller prövningar så anges inte tydligt hur frekvent dessa ska göras. Det blir upp till varje rektor eller huvudman.

Mot den bakgrunden är studiens resultat inte anmärkningsvärda. En risk är att rektor tar för givet att samtliga pedagoger tar utgångspunkt i barns bästa då de formar utbildningen och den dagliga undervisningen. Flera rektorer beskriver att de följer upp arbetet varje eller varannan vecka i ledningsgruppen, där biträdande rektor som närmaste chef ofta beskrivs ha en större insyn i verksamheten och kan delge detta. Andra uppger att barnrättsarbetet följs upp mer sällan, i samband med att planen mot diskriminering och kränkande behandling revideras.

Resultaten visar också att en stor utmaning är att se till barns bästa och barns rätt när det kommer till vilka de benämner som utmanande barn, barn med behov av särskilt stöd eller barn med särskilda rättigheter. De uppger att det är svårt att veta vilket stöd som behövs och att ha möjlighet att ge rätt stöd utifrån den kompetens och organisatoriska förutsättningar som finns.

De ekonomiska förutsättningarna i förskolan nämns också av rektorerna som en faktor som gör det svårt att leva upp till artikel 3 i barnkonventionen. De menar att det inte är möjligt med minskade barngrupper av den anledningen samt att det inte är möjligt att täcka upp med vikarier vid personalfrånvaro i den utsträckning som skulle behövas.

SLUTSATSER

GENOM ATT GÖRA barnkonventionen till svensk lag var tanken att den skulle efterlevas mer och tillämpas i praktiken. I min studie framkommer det att behovet av kompetensutveckling är stor när det gäller förståelsen för hur den ska tillämpas i praktiken. Rektorererna verkar uppfatta ett behov av ökad kunskap för att kunna leda sin organisation i den riktningen. Genom kollegialt lärande kan rektorerna sprida kunskapen i sin organisation och därmed skapa en förståelse för värdegrunden i förskolan och hur det är kopplat till arbetet med barns bästa och barns rätt.

Vilken typ av barnkonsekvensanalyser som används och hur frekvent prövningar av barnets bästa görs ser väldigt olika ut. Rektorererna nämner personer inom deras organisation som har fått ett delegerat ansvar att leda barnrättsarbetet. Det framkommer att de rektorer som uttrycker att de har en organisation med ansvariga personer som har en särskild kompetens inom barnrättsområdet upplever att de har kommit långt med att göra systematiska prövningar av barns bästa och erbjuda en utbildning där barns bästa alltid sätts i främsta rummet vid de beslut som rör barnen.

Förskolan är första ledet i utbildningskedjan och har ett viktigt uppdrag att forma framtidens demokratiska samhällsmedborgare, vilket rektorerna i undersökningen också framhäver. Vi behöver låta alla barn känna en delaktighet och inflytande i sin vardag på förskolan. Enligt artikel 3.1 i barnkonventionen ”ska vid alla åtgärder som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa”. Ett sätt att göra det är att genomföra bedömningar av barnets bästa i förskolan genom att formulera en så kallad barnkonsekvensanalys eller prövning av barnets bästa. Som resultaten i denna studie visar är det väldigt spretigt hur förskolor lever upp till artikel 3.1 i barnkonventionen. Om vi ska få till en likvärdig och socialt hållbar utbildning, där förskolan är det inledande steget rekommenderas följande:

- ★ Ett förtydligande från huvudmannen om syfte med, och frekvens av barnkonsekvensanalyser.
- ★ Utbildning för både rektorer och pedagoger om barnkonventionen och dess påverkan på förskolans styrdokument
- ★ Utarbeta lokala mallar med övergripande frågeställningar som bör finnas med i barnkonsekvensanalysen.
- ★ Arbeta fördjupat med barnen i förskolans undervisning för att öka kunskapen om deras rättigheter och göra dem till aktiva medverkande i ett demokratiskt samhälle där deras röster blir hörda.

REFERENSLISTA

- ★ Arnér, E (2022). *Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Barnombudsmannen (2021) *Gör en prövning av barnets bästa*.
- ★ Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan Stockholm: Liber.
- ★ Davidsson, A (2020). *Lekande rätt – en förskola för barnets rättigheter*. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Heimer, M, Pihlgren, A (2023). *Värdegrunden i förskolan – samtal om barnkonventionen utifrån litteratur*. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Ifous – *Hållbar förskola* | ifous.se.
- ★ Skolverket (2016). *Allmänna råd med kommentarer*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Skolverket (2023a). *Arbeta med förskolans och skolans värdegrund*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Skolverket (2023b). *Barns integritet i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Skolverket (2023c). *Huvudmannens systematiska kvalitetsarbete*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Skolinspektionen (2018). *Förskolors värdegrundsarbete*. Stockholm: Skolinspektionen.
- ★ Quennerstedt, A, Thelander, N, Hägglund, S (2020). *Barns och ungas rättigheter i utbildning*. Andra upplagan. Malmö: Gleerups.
- ★ UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
- ★ Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. God forskningssed – Vetenskapsrådet (vr.se) / (Hämtad 2023-10-14).
- ★ Öhman, M (2019). *Hissad och dissad – om relationsarbete i förskola*. Stockholm: Liber.

APPENDIX

Hej,

Jag skickar ut en enkät till ett antal rektorer i förskola och jag skulle uppskatta om du har tid att besvara nedanstående frågeställningar. Jag skulle behöva dina svar senast den 24/5 till min mailadress therese.hultman@edu.stockholm.se. Stort tack på förhand!

Enkäten ska användas i den utbildning till barnrättsstrateg jag genomför under vårterminen. Jag hoppas även få beviljat att skriva en utvecklingsartikel till hösten och då kommer enkäten även användas i den.

- Finns det arbetssätt, rutiner och stöd för att göra systematiska prövningar av barnets bästa i din verksamhet?
- Vilka beslutsprocesser har ni där prövningar av barnets bästa behöver genomföras?
- Vad tänker du är den största utmaningen med att säkerställa att organisationen lever upp till artikel 3 i barnkonventionen? Finns det någonting ni behöver utveckla i er organisation gällande prövningar av barnets bästa?

Artikel 3 Vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vara barnets bästa

Med vänlig hälsning

Therése Hultman

Rektor förskola

Enskede-Årsta-Vantör sdf

Högdalens förskolor

0850814856

therese.hultman@edu.stockholm.se

SKOLPORTEN